

СИМВОЛІКА

ІСТОРІЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ. ПРАПОРИ ВМС

Федір БЕЛАШ,
*підполковник запасу,
військовий штурман 1-го класу, колекціонер*

Історія створення військової символіки сягає у далеке минуле і завжди пов'язана з історією державотворення, тому не дивно, що в новоствореному Міністерстві Оборони України за рішенням міністра оборони генерал-полковника К. Морозова була організована спеціальна комісія, яка займалась питаннями нової української символіки. На жаль робота цієї комісії була дуже повільна, тому проблеми створення символіки Військово-Морських Сил Збройних Сил України вирішували самі військовослужбовці україн-

ського флоту і вирішувати ці проблеми треба було якомога швидше.

У м. Миколаєві був майже добудований і готовий до виходу в море корабель управління «Славутич» і під якими прапорами виконувати перехід до Севастополю – питання, яке набувало державного значення.

Після створення у квітні 1992 р. організації ВМС України, офіцери організації, з ентузіазмом почали проектувати символіку ВМС України і готувати пропозиції до назв кораблів.

Зображення прапорів УНР 1918 р. із різних джерел

Ситуація ускладнювалась тим, що ніхто не мав досвіду такої роботи та відсутністю належної кількості матеріалів і літератури геральдичного змісту. Допомогли шефи, які почали надсилати відповідну літературу, особливо активно зі Львова та Запоріжжя. Потрібно відзначити підвищений патріотичний рух у цей час серед цивільного населення. Багато чого було зроблено за їхньою допомогою, та навіть за їх кошти.

Визначення та затвердження символіки у міністерстві оборони України затягувалось, і 28 липня 1992 р. на кораблі управління «Славутич» довелося підіймати Державний прапор.

З початку липня 1992 р. в екіпажі корабля управління «Славутич» ініціативна група у складі капітан-лейтенанта Ю. Лужецького, лейтенантів А. Сафроняк, Г. Касько, О. Гинько, теж вирішувала геральдичні проблеми. Зусиллями цієї групи було створено емблему «Славутича», ескізи до прапору та гюйсу. Прапор був схожий на прапор УНР, але тризуб мав вигляд малого Державного Герба України і ширина хреста з облямівкою були більше. На прапорах УНР

зразка 1918 р. ширина хреста з облямівкою складала приблизно 1/5-1/4 висоти прапору, на прапорі КУ «Славутич» вона складала близько 1/3 висоти прапору. Ширина синьої і білої полоси облямівки були однакові, співвідношення сторін полотнища

прапору 1/1.8. Гюйс мав вигляд прямокутника синього кольору з золотим тризубом посередині. Ці ескізи були прийняті загальним рішенням офіцерського та мічманського складу екіпажу корабля управління «Славутич», та затверджені командиром корабля капітаном 3-го рангу В. Мандичем.

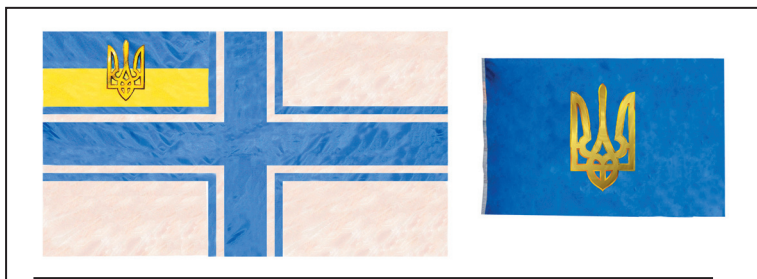
Також було знайдено шефів для виготовлення комплекту прапорів. Цими шефами стало миколаївське швейне об'єднання «Евіс», яке виготовило та подарувало на корабель три комплекти цих прапорів.

Комплект прапорів мав вишитий тризуб, а на гюйси довелося самотужки наносити тризуб фарбою золотого кольору.

Так було створено перший комплект прапорів Військово-Морських Сил Збройних Сил України. Саме з такими прапорами корабель управління «Славутич» увійшов до бази Севастополь у листопаді 1992 р.

Перше урочисте підняття прапору ВМС України відбулося 26 червня 1993 р. на десантному кораблі на повітряній подушці «Донецьк». Свого прапору на ДКПП «Донецьк» не було і довелося екіпажу КУ «Славутич» поділитися одним комплектом прапорів. Капітан-лейтенант Ю. Лужецький, який

на той час був командиром БЧ-1 корабля управління «Славутич» і зберігав всі три комплекти прапорів, виготовлених у Миколаєві, розповідає: «до мене прибув командир ДКПП «Донецьк» капітан 3-го рангу О. Зверев і взяв

Реконструйоване зображення першого прапора та гюйсу

один комплект прапорів для урочистого підняття на своєму кораблі».

Значну допомогу з питань символіки надав представник львівського РУХу, граф Орест Карелін-Романишин. Він був спеціаліст з питань геральдики, мав декілька персональних виставок військових прапорів і власноруч пошив прапори для кораблів та морської піхоти.

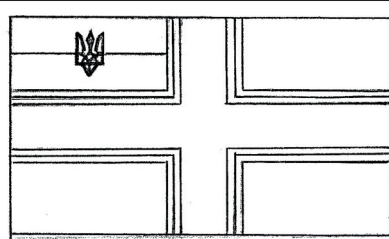
Саме його комплект прапорів було піднято 4 липня 1993 р. на сторожовому кораблі «Гетьман Сагайдачний». Цей прапор співпадає зображенням та формою з прапором УНР, а ґойс мав дві косиці.

Протягом 1992–1993 рр. до комісії Міністерства оборони з питань символіки надходили різноманітні пропозиції та проекти від творчої інтелігенції

Щодо прапора ВМС, то майже всі, хто надсилав свої пропозиції до комісії Міністерства оборони, пропонували варіанти прапору УНР зразка 1918 р. Звертає увагу варіант, який надіслали художники зі Львова Р. Дуб'як та О. Романчук. Він майже на 100% співпадає з прапором КУ «Славутич», лише розміри хреста відрізняються. Але ніхто з ініціативної групи на КУ «Славутич» у серпні-вересні 1992 р. просто не міг знати

Пояснення:
Бог морів:
Посейдон
Священі тварини:
кінь, дельфін,
бик
Атрибут:
тризубець.

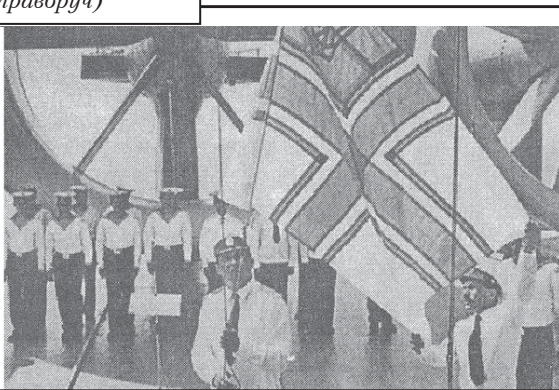
Перша емблема корабля управління «Славутич» та ескіз першого прапора

про пропозицію львів'ян. Це випадковий збіг, або обидві команди користувалися однаковими джерелами інформації.

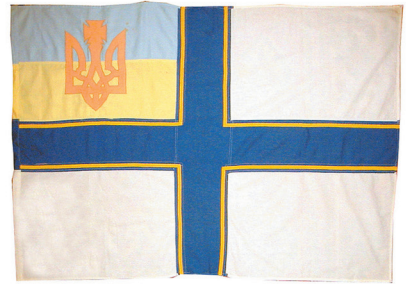
На прохання особового складу Військово-Морських Сил, що його висловив на одному із засідань комісії капітан 3-го рангу І. Тенюх, прапор УНР було затверджено, як прапор ВМС України. За рішенням Міністра оборони К. Морозова, тризуб часів УНР було замінено на сучасний. На жаль, ані рішення цієї комісії, ані рішення Міністра оборони не було втілене у наказ чи директиву. Не збереглися і протоколи засідань з описом цього прапору. Поки що не вдалося навіть документально встановити точну дату цих рішень.

У мережі інтернет можна зустріти інформацію, що протягом 1993-94 рр. в Головному штабі ЗС України використовувався прапор, зображений на рис. 6 (ліворуч). Мабуть це і є той варіант військово-мор-

Прапор КУ «Славутич» – листопад 1992 р. (ліворуч) і підняття прапора на ДКПП «Донецьк» (праворуч)

СКР «Гетьман Сагайдачний» на стоянці у м. Тулон (Франція) 1994 р., гюйс з двома косицями (ліворуч). Фото прапора Кареліна-Романишена (праворуч)

ського прапора, про який йшла мова на засіданні комісії МО з питань символіки. Звертаю увагу, що цей прапор НЕ СХОЖИЙ на прапори, які використовували на КУ «Славутич» та ДКПП «Донецьк». Розміри тризуба різні та відсутній синій щит під тризубом і друга біла облямівка в крижі на прапорах з кораблів.

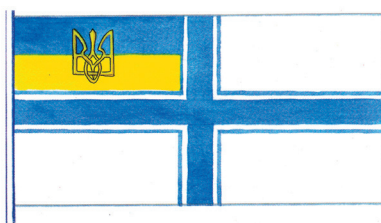
За деяких джерел лише у жовтні 1993 р. колегія Міністерства оборони України затвердила проект прапора та гюйса ВМС разом з іншими прапорами видів Збройних Сил. Відповідно до Положення про прапори видів Збройних Сил встановлювалося, що прапор Військово-морських Сил одночасно є Бойовим прапором корабля. Але... На запит до архіву Міністерства оборони з проханням надіслати копію протоколу засідання комісії з питань геральдики при

МОУ на якому було затверджено прапор ВМСУ, та копію засідання колегії Міністерства оборони України, яка затвердила проект прапора ВМС разом з іншими прапорами видів Збройних Сил, була отримана відповідь: «В документах Адміністративного департаменту Міністерства оборони України за період 1992–1993 р., в перевірених протоколах засідань військової колегії МОУ за 27.06.1992 – грудень 1993 рр. які знаходяться на зберіганні в архіві, запитуюмо Вами інформація відсутня».

На запит, до командування ВМС України, з проханням надіслати копію рішення про затвердження першого прапора організаційною групою, була отримана відповідь, що командування ВМС ЗС України не є правонаступником організаційної групи ВМС, тому рішення про затвердження першого прапора відсутнє.

Прапор ВМС зі штабу ЗСУ(ліворуч).

Варіант прапора львівських художників (праворуч) (рис. 6)

Якось дуже економно у ті часи використовували папір. Орггрупа ВМСУ нібито прапор затверджувала та своє рішення не зафіксувала, колегія МОУ затвердила та до протоколу не внесла.

08.10.1993 р. указом Президента України

Л. Кравчука командував ВМС України контр-адмірал Б. Кожин звільнений з посади. На його місце призначено віце-адмірала В. Безкоровайного.

З приходом нового командувача робота з питань геральдики значно поживавішала. Адмірал дуже уважно ставився до питань військово-морської символіки.

Полегшило ситуацію створення у листопаді 1993 р. севастопольського геральдичного клубу «Мадрид» (керівник В. Талала) та у грудні того ж року Всеукраїнського геральдичного товариства (керівник А. Гречило). На початку 1994 р. вся робота з геральдичних питань на флоті сконцентрувалася навколо цих двох новостворених організацій. Без будь-яких наказів утворилася робоча група ентузіастів, які протягом кількох років працювали над вирішенням питань військово-морської символіки. До цієї групи увійшли: художник, доктор філософії, професор, член геральдичного клубу «Мадрид» О.Петрова; голова Українського геральдичного товариства, науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства НАН України А. Гречило (з 1996 р. – кандидат історичних наук); заступник голови Українського геральдичного товариства, кандидат історичних наук В. Бузало; приват-юрист, член геральдичного клубу «Мадрид» А. Ковальов; член геральдичного клубу «Мадрид» капітан 3-го рангу Ю. Лужецький; науковий робітник К. Гломозда. Керівництво групою фактично здійснював командувач ВМСУ віце-адмірал

Реконструйований прапор та гюйс зразка 1994 р.

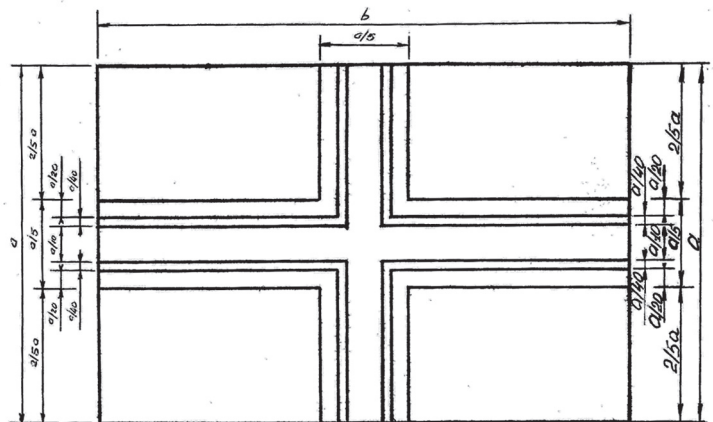

В. Безкоровайний. Під час відряджень до м. Києва працівників робочої групи, до роботи долучався народний депутат України, перший командувач українським флотом контр-адмірал Б. Кожин.

Будуть змінюватись накази та голови комісії з геральдичних питань, а робоча група буде залишатися незмінною

У липні 1994 р. СКР (з 1996 р.-фрегат) «Гетьман Сагайдачний» прибув до французького порту Руан на святкування 50-річчя висадки десанту союзників «Армада Свободи». Уперше під час походу прапор Військово-Морських Сил Збройних Сил України було представлено у Середземному морі та Атлантичному океані. Та після походу заступник міністра оборони – командувач ВМС України віце-адмірал В. Безкоровайний поставив питання заміни прапора та корабельного гюйса.

Робочий ескіз прапора зразка 1994 р.

Прапор та гюйс зразка 1996 р.

Робоча група створила проект прапору, який являв собою синій хрест з синьою облямівкою на білому полотнищі. Співвідношення сторін 2/3. Ширина хреста з облямівкою складала 1/5 частину висоти прапору. Ширина синьої полоси облямівки була більшою за білу у 2 рази. Гюйс був запропонований командуючим у вигляді Державного прапору. Затверджені наказом командуючого ВМСУ «Про введення в дію тимчасового положення про Військово-морський прапор України» від 08.12.1994 р. № 424.

На превеликий жаль, на запит, до командування ВМС України, з проханням наді-

слати копію наказу командувача ВМСУ № 424 від 08.12.94 р., була отримана відповідь, що Тимчасове положення було видано виконавцю та не повернуто встановленим порядком. Наразі відновити вказане положення неможливо, оскільки його примірники(копії) не збереглися.

Слід зауважити, що виготовленням прапорів займалися здебільш шефські організації, деякі з них мали слабке уявлення, щодо вигляду прапору ВМСУ, тому прапори не завжди мали затверджений вигляд, були навіть приклади виготовлення прапору просто у вигляді синього хреста без облямівки.

На серпень-вересень 1996 р. було заплановано трансатлантичний перехід загону кораблів до США і питання символіки знову загострюється.

Для вирішення питань розробки та затвердження посадових прапорів, а також офіційного затвердження прапору та гюйсу, наказом командувача ВМСУ віце-адмірала В. Безкоровайного № 298 від 14.06.1996 р. було призначено спеціальну комісію. Очолив комісію начальник штабу ВМСУ контр-адмірал М. Костров, секретарем комісії було призначено капітана 3-го рангу Ю. Лужецького, до робочої групи долучився капітан 2-го рангу О. Хлобистов та надавав допомогу народний депутат України, член комісії Верховної Ради України з питань оборони та безпеки підполковник В. Шевченко.

Передпльотне випробування двигунів вертольота. Ця фотографія була зроблена у вересні 1996 р. в Атлантичному океані, під час переходу фрегату «Гетьман Сагайдачний» і великого десантного корабля «Костянтин Ольшанський» з порту Норфолк (США) до Севастополя. На мотогодолі вертольота зображення прапора ВМС нового зразка

У кінці червня 1996 р. секретар комісії повів черговий альбом з проектами прапору ВМС та посадових прапорів на погодження та затвердження до Міністерства оборони України. В Києві до цієї роботи долучилися народний депутат Є. Лупаков та Л. Гуляєва. До прапору ВМС зразка 1994 р. додали зображення Державного прапору у крижі. Синя облямівка з усіх сторін хреста зосталася. Ширина синьої та білої полоси облямівки стали однаковими. Гюйс не змінювали. Та затвердження цього разу не відбулося, хоча група кораблів під час трансатлантичного переходу у серпні-вересні 1996 р. вже користувалася оновленими прапорами.

Проекти робочих ескізів посадових прапорів та секретар комісії протягом кількох років «мандрували» кабінетами Міністерства оборони України, доки не були затверджені 7 квітня 1997 р. Міністром оборони генерал-полковником О. Кузьмуком. Та наказу Міністра оборони про затвердження та введення в дію посадових прапорів так і не відбулося. Немає його і дотепер!!!

21 січня 1997 р., наказом № 28, вже новопризначений заступник Міністра оборони – командувач Військово-морськими силами контр-

Малюнки прапора Президента України (ліворуч) та Міністра оборони (праворуч)

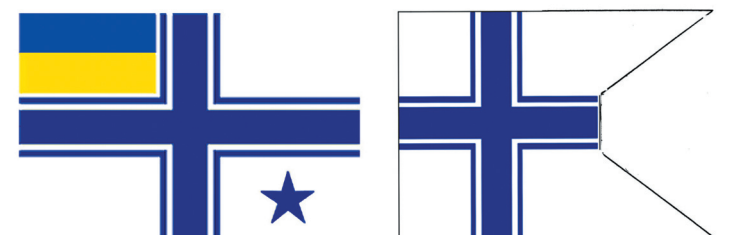
Малюнки прапора начальника Генерального штабу ЗСУ (ліворуч) та командувача ВМСУ (праворуч)

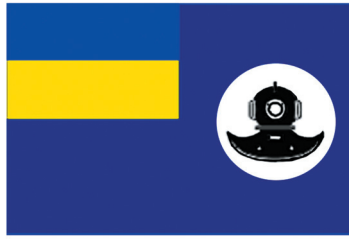
Малюнки прапора начальника штабу ВМСУ (ліворуч) та командира морського району (ескадри) – праворуч

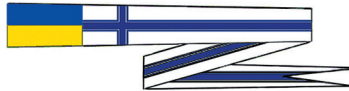
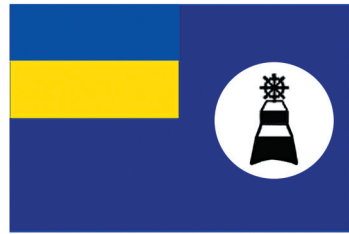
Малюнки прапора командира з'єднання (ліворуч) та командира групи (праворуч).

Малюнки прапора допоміжного флоту (ліворуч)
та пошуково-рятувальних суден (праворуч)

Малюнки прапора гідрографічних суден (ліворуч),
вимпелу корабля (праворуч, зверху), брейд-вимпела
командира дивізіону кораблів (праворуч, знизу)

Витиски з додатків до наказу командувача ВМСУ
№133 від 27.03.1997 р.

Додаток до п.1 Положення введеного
в дію наказом заступника Міністра
оборони України - Командувача ВМС
від «27» березня 1997р. № 133

Малюнок нарукавного знака
військових частин
Військово - Морських Сил України

Опис та малюнок
нарукавного знака військових частин
Військово-Морських Сил України.

В золотім щиті круглої форми розташовується емблема військової частини. Щит вінчає малий герб України - золотий тризуб на синьому фоні у л'їтукитім щиті який підтримується сдвох боків жвакагалсами. Щит обрамляє якор-цеп з дев'ятьма ланками. Верхні ланки кріпляться до жвакагалсів, а нижні до золотой пластини у формі лап якоря, на якому написана назва військової частини.

Автор:
кап. 2 рангу ХЛОБИСТОВ О. П. —
член Геральдичного клубу «Мадрид»,
старший викладач СВМІ.

Перевірив:
КОВАЛЬОВ А.В. — юрист «Інфогрцентру»,
член Геральдичного клубу «Мадрид».

Науковий працівник

К. Е. ГЛОМОЗДА

Головне, що повноваження та обов'язки комісії розширювались. Тепер комісія повинна була вивчати традиції флотів світу, подавати на розгляд командувачу ВМС України висновки і пропозиції щодо проєктів морської символіки, вивчати та впроваджувати в життя нормативні акти по порядку розроблення та затвердження емблем, гербів, відзнак і все таке інше, залучати до роботи фахівців з геральдики, вексилології, фалеристики, проводити наради та конкурси.

Результатами цієї роботи став наказ командувача ВМС України №133 від 27.03.1997 р., який затверджував єдиний зразок нарукавної емблеми і встановлював єдиний порядок її узгодження та використання.

Це найактивніший період розвитку військово-морської символіки. На затвердження чисельними партіями подавались нарукавні нашивки, емблеми та герби частин і з'єднань, емблеми до головних уборів, нагрудні відзнаки, погони офіцерів флоту.

На жаль, поступово активність комісії зійшла нанівець, робоча група розпалась і на сьогодні на флоті геральдичної служ-

адмірал М. Єжель перепризначив комісію з розробки символіки ВМСУ. Головою комісії став начальник штабу ВМС контр-адмірал В. Фомін.

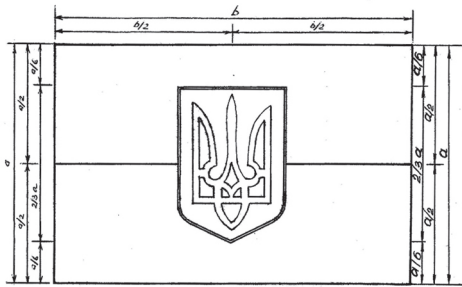
би практично не існує.

Натомість нарешті у 2001 р. була створена Військово-геральдична служба у Генеральному штабі Збройних Сил України, з

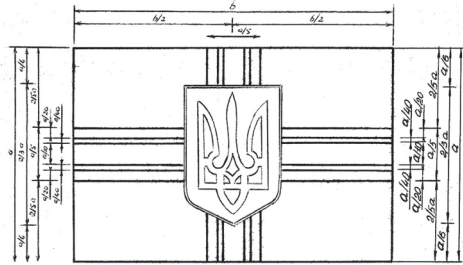
Робочі ескізи до проекту посадових прапорів

ФЛАГ МИНИСТРА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

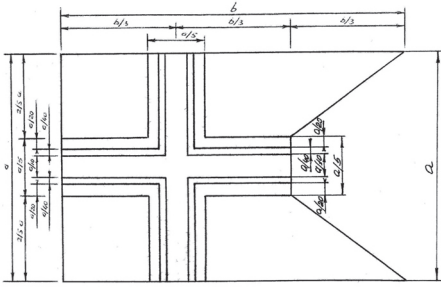
Флаг Міністра Оборони України - полотнище, на якому розташовано зображення державного гербу України в синій кольорі на білому тлі. Ширина полотнища становить 2/3 висоти полотнища. Отношення сторін полотнища 2:3.

ФЛАГ КОМАНДУЮЧОГО ВМС УКРАЇНИ

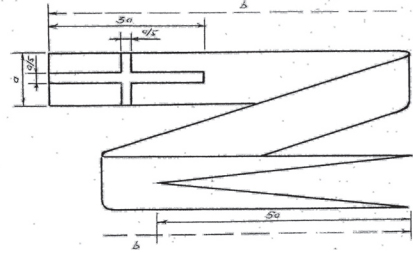

Флаг Командуючого ВМС України - біле полотнище, на якому зображено в центрі розташовані прямої рівносторонній синій хрест, оквітаний поперек тегом не п'яти, ширина сторін хреста висотою з найменшій становить 1/4 висоти полотнища. В центрі хреста розміщені державний герб України в синій кольорі на білому тлі. Ширина полотнища становить 2/3 висоти полотнища. Отношення сторін полотнища 2:3.

БРЕЙД-ВИМПАЛ КОМАНДИРА ДИВІЗИОНА

Брейд-випал команди дивізіона - біле полотнище з двома хрестами на якому зображено прямої синій хрест, оквітаний поперек тегом не п'яти, ширина сторін хреста висотою з найменшій становить 1/4 висоти полотнища. Хрест облямований, як на брейд-випал команди об'єднання. Отношення висоти полотнища до ширини 2/3.

Брейд-випал команди дивізіона - біле полотнище з двома хрестами на якому зображено прямої синій хрест, оквітаний поперек тегом не п'яти, ширина сторін хреста висотою з найменшій становить 1/4 висоти полотнища. Хрест облямований, як на брейд-випал команди об'єднання. Отношення висоти полотнища до ширини 2/3.

2006 р. «Відділ військової символіки та геральдики Генерального штабу Збройних Сил України». Саме вони і займались подальшою розробкою та впровадженням у життя і військової символіки взагалі, і військово-морської символіки окремо.

Результатами цієї роботи став Указ Президента України В. Ющенко №551/2006 від 20 червня 2006 р. «Про символіку, яка використовується у Збройних Силах України». Цей Указ затвердив в тому числі і прапор, емблему та штандарт командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

ОПИС Військово-Морського Прапора Збройних Сил України

Військово-Морський Прапор Збройних Сил України являє собою прямокутне полотнище білого кольору зі співвідношенням сторін 2:3, у центрі якого розміщено прямий хрест синього кольору, а у верхньому лівому куті полотнища (крижі) – Державний Прапор України. З трьох сторін (окрім крижі) хрест має синю облямівку, розміщену на відстані в 1/4 ширини сторін хреста. Ширина сторін хреста становить 1/15 від довжини полотнища, а ширина облямівки – 1/4 ширини сторін хреста.

Малюнок (зліва) та фотографія (справа) прапора ВМСУ, затвердженого у 2007 р.

Обидві сторони полотнища прапора дзеркально ідентичні.

ОПИС емблеми Військово-Морських Сил Збройних Сил України

Емблема Військово-Морських Сил Збройних Сил України являє собою прямий рівносторонній хрест із розбіжними сторонами малинового кольору, в центрі якого у круглому медальйоні синього кольору вміщено зображення Знака Княжої Держави Володимира Великого. Медальйон накладено на стилізовані зображення двох схрещених якорів.

Висота медальйона становить 2/5 висоти хреста.

Пружки хреста і медальйона, зображення якорів – золоті.

Малюнок емблеми ВМС України (зліва) та штандарта командуючого ВМС України (справа)

ОПИС штандарта командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України

Штандарт командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України являє собою квадратне полотнище білого кольору із зображенням у центрі емблеми Військово-Морських Сил Збройних Сил України, з якоря-

ських Сил Збройних Сил України, з якорями чорного кольору.

Розмір штандарта – 90 x 90 см. Висота емблеми становить 5/7 висоти штандарта.

Сторони штандарта, крім верхнього краю полотнища, прикрашено золотою бахромою.

Обидві сторони полотнища ідентичні.

Древко штандарта дерев'яне, коричневого кольору. Верхівка древка стрілоподібна з жовтого металу, в ній вміщено рельєфне зображення емблеми Збройних Сил України. Штандарт прикріплюється до основи верхівки за допомогою шнура, з'єданого з дерев'яним стрижнем, вставленим у верхню частину полотнища.

Підток древка з жовтого металу у вигляді зрізаного конуса.

Підводячи підсумки треба визнати, що на початковому періоді становлення ЗС

України, в тому числі й ВМСУ, ніякого системного підходу до справ створення військової символіки не існувало. Будь-якої організації, яка б регламентувала порядок розробки ескізів і їх затвердження та виготовлення, правила нагородження або вручення прапорів, відзнак, шевронів, емблем і т.д. – не існувало. У всякому разі нормативно-правових документів Мініс-

терства оборони або начальника Генерального штабу з цього питання того періоду знайти не вдалося. Якщо з прапорами не завжди все йшло «за правилами», то що вже казати про емблеми, шеврони, герби частин та інше. Тому на рівні військових частин та з'єднань більшість військово-морської емблематики початкового періоду були розроблені стихійно, без залучення спеціалістів, без відповідного погодження. Виготовлялися незначними партіями, як правило, за рахунок шефської допомоги, без належного документального та юридичного оформлення. І все ж, не зважаючи на значні перепони і негаразди, завдяки наполегливим, праце-

любним і відданим своїй справі військово-службовцям, службовцям, громадським діячам та творчій інтелігенції ми маємо геральдичну історію Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

Стосовно окремо прапорів, треба визнати, що прапори сучасних ВМС України хоча й схожі з прапорами флоту Української Народної Республіки 1918 – 1921 рр., але мають різницю. Не дуже доцільно копіювати символіку флоту, який мав дуже коротку та трагічну історію. Треба мати свою. Довгу та Щасливу.

Указ Президента України № 551/2006.

ДЖЕРЕЛА

1. А. Данилов. Український флот: біля джерел відродження. – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2000 р.
2. М. Мамчак. Україна: шлях до моря. Історія Українського флоту. – Снятин: Прут-Принт, 2007 р.
3. В. Карпов. Військові прапори України. – Київ: МДФ «Українська хата», 2007 р.
4. М. Мамчак. Військово-морська символіка України. – Снятин: Прут-Принт, 2009 р.
5. <http://uht.org.ua/forum/viewforum.php>
6. <http://www.president.gov.ua/documents/4597.html>
7. <http://www.vexillographia.ru/ukraine/index.htm>
8. <http://ru.wikipedia.org/wiki/ВМСУ>

Автор висловлює особливу вдячність своїм друзям: Терьохіну Ігорю Михайловичу та його дружині Ользі за допомогу у підготовці матеріалу.

Ця стаття переважно базується на спогадах та особистому архіві капітана 2-го рангу у запасі Лужецького Юрія Юрієвича.